

Zsidó vallás és kultúra 3.:

Liturgia

BBN-HEB11-223, BBV-203.08, BMVD-203.08, BMA-VALD17-203.04

Biró Tamás

Az ima szerkezete (folyt.).
A hétköznapi Amida (Smone Eszré/Amida/Tfilla/Főimádság).

2021. október 20.

Praktikus dolgok (emlékeztető):

- A kurzus honlapja: <http://birot.web.elte.hu/courses/2021-liturgia/>
Kurzusleírás: <http://birot.web.elte.hu/courses/2021-liturgia/Liturgia.pdf>
Felhasználónév és jelszó?
- Biró Tamás: biro . tamas @ btk.elte.hu
<http://birot.web.elte.hu/>, <http://www.birot.hu/>
- Fogadóóra: emailes egyeztetés után
- Pótórák, ha még nagyobb számban elmaradnának órák. A sok ünnep miatt lehet, hogy beiktatunk még egy időpontot a referátumoknak.

Referátumok

Teams „Class Notebook”

1. Válasszanak témát október végéig (max. 2 hallgató témánként) + a Teams-ben a „Jegyzetek” alatt írják be
2. 5-10 perces előadás a félév második felében (2-3 dia)
3. Rövid szemináriumi dolgozat (3-5 oldal), amit a többi diák is megkap, és a vizsgaanyag része. Javaslatok:

- A peszahi Haggada
- Zsinagógai reform, 19. sz. Németországban
- Zsinagógai reform, 19. sz. Magyarországon
- Karaita liturgia; szamaritánus liturgia
- Reform imakönyvek
- Askenázi, szefárd, szfaradi (stb.) imakönyvek
- A liturgia vallástudományi megközelítései
- Vallási specialisták és liturgia
- Egy liturgiával kapcsolatos halákhikus kérdés a Kiccur Sulhan arukhban.
- Kisebb liturgikus események, pl. kiddus levana
- Gender és a sziddur feminista olvasatai
- Liturgia, kegytárgyak és a zsidó iparművészet
- Kisebb szertartások liturgiája (brisz, esküvő stb.)
- + Stb. (velem való egyeztetés után!)

Referátumok

Teams „Class Notebook”

1. Válasszanak témát október végéig (max. 2 hallgató témánként) + a Teams-ben a „Jegyzetek” alatt írják be
2. 5-10 perces előadás a félév második felében (2-3 dia)
3. Rövid szemináriumi dolgozat (3-5 oldal), amit a többi diák is megk...

**Következő alkalommal (november 3-án)
ki vállal referátumot?**

- A peszahi Ha... hikus kérdés a
- Zsinagógai r...
- Zsinagógai r... kiddus levana
- Karaita liturg... vasatai
- Reform imakönyvek
- Askenázi, szefárd, szfaradi (stb.) imakönyvek
- A liturgia vallástudományi megközelítései
- Vallási specialisták és liturgia
- Liturgia, kegytárgyak és a zsidó iparművészet
- Kisebb szertartások liturgiája (brisz, esküvő stb.)
- + Stb. (velem való egyeztetés után!)

Imák a Bibliában

(válogatott példák)

Ima a Bibliában (példák)

Gen 12,8 •

וַיַּעֲתֵק מִשָּׁם הַהָרָה מִקְדָּם לְבַיַת־אֵל וַיֵּט אֶהְלֵה בַּיַת־אֵל מִיַּם וְהָעֵי מִקְדָּם וַיָּבֹן־שָׁם מִזְבֵּחַ
לַיהוָה וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה:

Onnan továbbvonult a Bételtől keletre eső hegyvidékre, és felverte sátrát: Bétel esett nyugatra, Aj pedig keletre. Oltárt épített ott az ÚRnak, és segítségül hívta az ÚR nevét.
[RÚF]

Gen 20,17 •

וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת־אַבְיִמֶלֶךְ וְאֶת־אֲשֵׁתוֹ וְאִמְהַתָּיו וַיֵּלְדוּ:

Ábrahám pedig imádkozott Istenhez, és meggyógyította Isten Abímeleket, feleségét és szolgálóleányait, úgyhogy ismét szülhettek. [RÚF]

Ima a Bibliában (példák)

Ex 18,10 •

וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בְּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת־הָעָם מִתַּחַת יַד־מִצְרַיִם:

Azután így szólt Jetró: Áldott az ÚR, aki megmentett benneteket az egyiptomiak és a fáraó kezéből, aki megmentette a népet Egyiptom hatalmából! [RÚF]

Num 12,13 •

וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר אֵל נָא רַפָּא נָא לָהּ:

Ekkor Mózes így kiáltott az ÚRhoz: Istenem, gyógyítsd meg őt! [RÚF]

Ima a Bibliában (példák)

1Kir 1,48 •

וְגַם-כָּכָה אָמַר הַמֶּלֶךְ בְּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נָתַן הַיּוֹם יֹשֵׁב עַל-כִּסְאִי וְעַיְנֵי רְאִוֹת:

... és így szólt: ‘Áldott legyen az Úr, Izrael Istene, aki ma a szemem láttára királyi székembe ültette utódomat.’

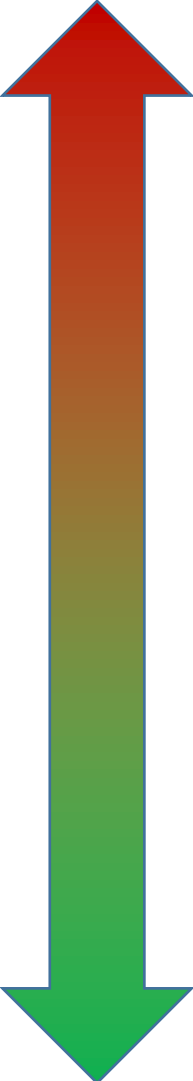
Dan 6,11 •

וְדָנִיֵּאל כָּלִי יֵלַע דֵּי-רִשִׁים כְּתָבָא עַל לְבַיְתָהּ וְכִוִּין פְּתִיתָן לֵהּ בְּעֵלְיָתָהּ נִגְדַּד יְרוּשָׁלַם וְזַמְנִין
תְּלָתָהּ בְּיוֹמָא הוּא | בְּרַךְ עַל-בְּרִכּוּהֵי וּמְצִלָּא וּמוֹדָא קָדָם אֱלֹהֵהּ כָּל-קָבֵל דֵּי-הֲוֵא עֲבֹד
מִן-קִדְמַת דְּנָה:

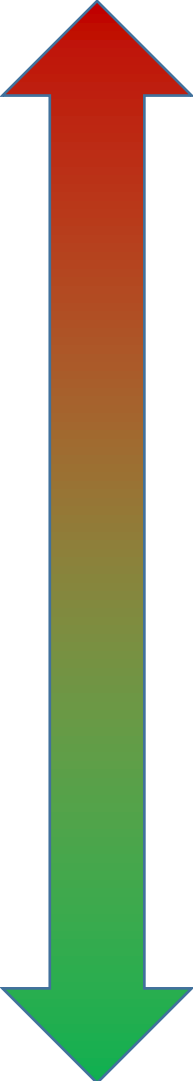
Amikor Dániel megtudta, hogy ez az irat alá lett írva, hazament. Emeleti szobájának ablakai azonban nyitva voltak Jeruzsálem felé, és ő **napjában háromszor** térden állva imádkozott, és magasztalta Istenét, ahogyan azelőtt is szokta. [RÚF]

Az ima: tórai? rabbinikus? minhág?

Halákhikus szabályok spektruma

-
- Az [írott] Tórában leírt törvény [„írott tan”]
 - Az [írott] Tórában csak implicit formában szereplő előírás [„szóbeli tan”]
 - Rabbinikus rendelet
 - Szokás (*minhag*)

Halákhikus szabályok spektruma

-
- Az [írott] Tórában leírt törvény [„írott tan”]
 - Az [írott] Tórában csak implicit formában szereplő előírás [„szóbeli tan”]

- Rabbinikus rendelet

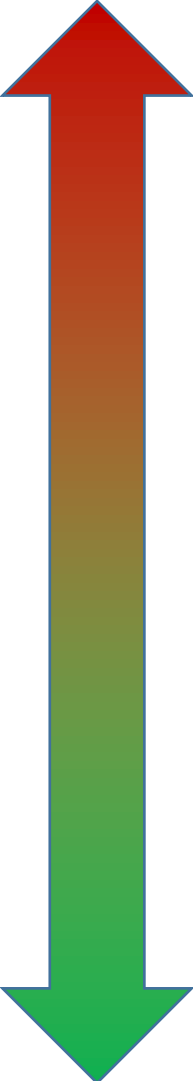
- Szokás (minhág)

Misna Avot (Pirké Avot) 1,1:

„*Építsetek kerítést a Tóra köré*” (סִיג לַתּוֹרָה):
olyan rabbinikus rendeletek, amelyek célja
a tórai törvények betartásának bebiztosítása.

Humra (חומרה): opcionális szigorítás,
amelyet a halákha nem ír elő, de
egy egyén vagy közösség magára vesz.

Halákhikus szabályok spektruma

-
- Az [írott] Tórában explicit formában leírt törvény
 - Az [írott] Tórában implicit formában szereplő előírás [„szóbeli tan”]
 - *Halakha le-Mose mi-Szinaj* [‘halakha Mózes részére a Szinájról’]
 - Bibliai versre „támaszkodó” törvény/szokás (*aszmakhta*)
 - Rabbiniikus rendelet
(tórai alap nélkül, de a rabbik tórai alapon nyugvó tekintélyénél fogva)
 - „Egész Izraelben elterjedt” szokás (*minhag*)
 - Helyi szokás (*minhag*): régió, város, irányzat, zsinagóga, család, egyén

Halákhikus szabályok spektruma

példa tavalyról

- Az [írott] Tórában explicit formában leírt törvény
- Az [írott] Tórában implicit formában szereplő előírás [„szóbeli tan”]
- *Halakha le-Mose mi-Szinaj* [’halakha Mózes részére a Szinajon] [írott]
- Bibliai versre „támaszkodó” törvény/szokás (*aszmakhta*)
- Rabbiniikus rendelet
(tórai alap nélkül, de a rabbik tórai alapon nyugvó tekintélyénél fogva)
- „Egész Izraelben elterjedt” szokás (*minhag*)
- Helyi szokás (*minhag*): régió, város, irányzat, zsinagóga

gödölye anyja tejében

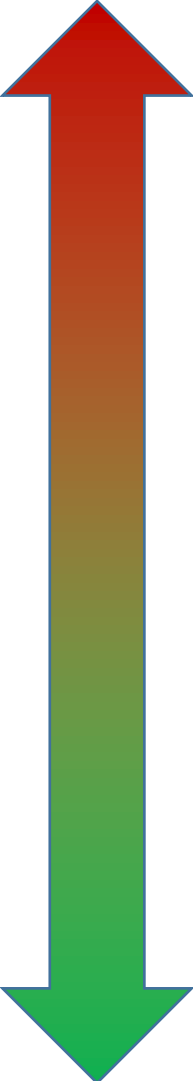
emlős állat húsa
emlős állat tejében

szárnyas hús
emlős állat tejében

hal és hús

hal és tej

Halákhikus szabályok spektruma

-
- Az [írott] Tórában explicit formában leírt törvény
 - Az [írott] Tórában implicit formában szereplő előírás [„szóbeli tan”]
 - *Halakha le-Mose mi-Szinaj* [‘halakha Mózes részére a Szinájról’]
 - Bibliai versre „támaszkodó” törvény/szokás (*aszmakhta*)
 - Rabbinikus rendelet
(tórai alap nélkül, de a rabbik tórai alapon nyugvó tekintélyénél fogva)
 - „Egész Izraelben elterjedt” szokás (*minhag*)
 - Helyi szokás (*minhag*): régió, város, irányzat, zsinagóga, család, egyén

Például (de nem kizárólag)
Hillél 7 vagy r. Jismael 13
hermeneutikai szabálya révén
a Tórából kikövetkeztetve

**Vö. Deut 17,:8-13;
Deut 1,16; Deut 16,18**

Pl. askenáz / nyugati askenáz / holland askenáz

Modern jelenség. Pl. haszid közösségek.

A rabbinikus törvény tórai forrása

Deut 17:

9. És menj be a Lévíta-papokhoz és a **bíróhoz, aki lesz majd abban az időben**; és kérdezd meg őket, és ők tudtul adják néked az ítéletmondást.

10. És annak a mondásnak értelme szerint cselekedjél, amelyet tudtul adnak néked azon a helyen, a melyet kiválaszt az Úr; és vigyázz, hogy mind a szerint cselekedjél, amint tanítanak téged.

11. A törvény szerint **cselekedjél, amelyre tanítanak téged**, és az ítélet szerint, a melyet mondanak néked; el ne hajolj attól a mondástól, amelyet tudtul adnak néked, se jobbra, se balra.

Ima a rabbinikus hagyományban

- A micva fogalma, több jelentése
- Tórai parancsolatok (*mi-de-orajta*) *tarjag* תרי"ג = 613
 - Sma
 - Étkezés utáni áldás
 - Tóratanulás előtti áldás
- Rabbinikus parancsolatok (*mi-de-rabbanan*)
 - Áldások (brókhék)
 - Tefilla / Smone eszré
- Minhág (szokás): általánosan elterjedt, régiós vagy helyi.

+ *Kavana*

A nuszah fogalma

Minhag ha-makom מנהג המקום
'a helyi szokás'
szinte törvényerővel bír (? / !)

- Bizonyos imák tórai parancsolat alapján, más imák rabbinikus rendelet alapján, megint más részei a liturgiának minhag alapján.
- *Nuszah*: az ima pontos szövegezése – különböző hagyományok léteznek.
 1. Időbeli dimenzió: *a zsidó liturgia 2000 éves fejlődése.*
 2. Térbeli dimenzió: *askenázi ↔ szefaradi*
+ itáliai, jemeni, stb.
 3. Irányzatok szerinti dimenzió: *haszid (szefard), neológ, reform, stb.*

Külön kurzus tárgya lehetne

több órai referátumnak is a témája

+ a fentiekben belül is egyes régiók, városok, közösségek minhagjai.

Minhag stut מנהג שטוט ('ostoba szokás'): halakhikusan butaság, de tanulatlan közösségek ragaszkodnak hozzá.

A hétköznapi három ima

A Sma három része az elmúlt két héten

1. Deut 6,4–9 קבלת עול מלכות שמיים *kabbalat ol malkhut samajjim* 'Az ég királysága igájának elfogadása'

⁷ Ismételd azokat fiaid előtt, és beszélj azokról, akár a házában vagy, akár úton jársz, **akár lefekszel, akár fölkelész!**

2. Deut 11,13–21 קבלת עול מצוות *kabbalat ol micvot* 'A parancsolatok igájának elfogadása'

¹⁹ Tanítsátok meg ezeket a fiaitoknak is: ezekről beszélj, akár a házában vagy, akár úton jársz, **akár lefekszel, akár fölkelész!**

3. Num 15,37–41 יציאת מצרים *jeciat Micrajim* 'Egyiptomból való kivonulás'

³⁹ Arra való ez a bojt, hogy valahányszor **ránéztek**, emlékezzetek az ÚR minden parancsolatára, teljesítsétek azokat (...) ⁴¹ Én, az ÚR vagyok a ti Istenetek, **aki kihoztalak benneteket Egyiptomból**, hogy Istenetek legyek. Én, az ÚR vagyok a ti Istenetek!

A széderesti Haggada,

valamint Misna *Berakhot* 1:5

és egy puccs...
lásd rövidesen!

Rabbi Éleazar ben Azarja' ezen az éjjelen a következőket tanította: csaknem hetven éves vagyok már és mindeddig nem hallottam meggyőző bizonyítékát annak, hogy az Egyiptomból való kiszabadulásról éjjel is meg kell emlékezni, amíg Ben Zóma⁸ egy tórabeli versből ki nem következtette. Azt tanítja ugyanis az Írás: meg kell emlékezned a napról, melyen kivonultál Egyiptom országából „életed minden napján“.⁹ „Életed napjain“ csak a nappalokat értheted, de „életed minden napján“ már az éjjeleket is. A bölcsek azonban másképp magyarázzák e tórai verset, szerintük: „életed napjain“ csak ezt a világot jelenti, „életed minden napján“ már a messiási időket is.¹⁰

Deut. 16:3: „Ne egyél hozzá kovászos ételt! Hét napon át nyomorúságos kovásztalan kenyeret egyél hozzá, mert sietve jöttél ki Egyiptomból. **Így emlékezz életed minden napján arra a napra, amelyen kijöttél Egyiptomból!**” [RUF]

OMZSA-haggáda, p. 13.

Lásd a további magyarázatot
a múlt heti daikon.

A Sma előtti és utáni áldások

- Áldás nyitása, lezárása.
 - ÁLDÓFORMULA: ...'אתה ה' ברוך *Barukh ata Adonaj...* 'Áldott vagy Örökkévaló...'
 - Áldások sorában az első áldás: ÁLDÓFORMULA – SZÖVEG – ÁLDÓFORMULA
 - További áldások: SZÖVEG – ÁLDÓFORMULA
- (A Sma mint a 3. áldás szövegének az eleje)
- Tartalom:
 - természet (fény, sötétség, teremtés...) vs. társadalom (Izrael és Isten viszonya)
 - reggel vs. este: különböző hangsúlyok, különböző hangulat.
- Reggeli és esti Sma kezdő és záró időpontja – Id. a következő órán

A Sma áldásainak vezértémái és záró témái

Reggel

1. Fény, égitestek, teremtés
„Áldott vagy Örökkévaló, a világító testek megteremtője.”
2. Kiválasztottság, Tóra, szeretet
„Áldott vagy Ö., aki szeretettel választotta ki Izrael népét.”

Este

1. Este, csillagok, éjszaka
„Áldott vagy, Örökkévaló, aki elhozza az estét.”
2. Tóra, parancsolatok, szeretet
„Áldott vagy, Ö., aki szereti népét, Izraelt”

Sma – a parancsolatok elfogadása

3. Isten mint király, megváltás Egyiptomból
„Áldott vagy Örökkévaló, aki megváltotta Izraelt.”

3. Csodák, megváltás Egyiptomból
„Áldott v. Ö., aki megváltotta Izraelt.”

4. Nyugalom, béke, védelem „aki kiteríti a béke sátrát ránk, Izraelre, Jeruzsálemre”

∅

Az imák szerkezete (első közelítés)

	Bevezetés	Sma és áldásai	Amida	Tóra-olvasás	Befejezés
<i>saħrit</i>		Sma és áldásai			
<i>minħa</i>		–			
<i>maariv</i>		Sma és áldásai			
<i>muszaf</i>		–			
<i>neila</i>		–			

eddig jutottunk el a múlt héten

Az imák szerkezete

- Reggeli és esti Sma mondása

tórai parancsolat: szinte explicit (1. és 2. rész), rabbinikus exegézis (3. rész)

- A Sma áldásai

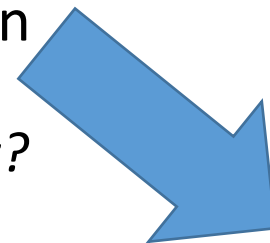
rabbinikus rendelet (vö. Misna *Berakhot* 1:4)

- Főimádság / Amida

rabbinikus rendelet, de tórai alapokon

- ...

mit jelent ez?

Id. a következő diákat!

Az Amida (Főimádság, Smone eszré, Tfilla)

- Nevei:

- *Amida* ('állva elmondott ima')
- *Smone eszré* ('Tizennyolc [áldás]')
- *Tfilla* ('[Fő]imádság')

Többértelműségek a héberben:

בלב – a szívvel / a szívben

עבודה – áldozat / istentisztelet

תפילה – ima / a Főima = Amida

- Az imádság a szentélybeli áldozat helyét veszi át

- ima = עבודה שבלב *avoda se-ba-lev* ('a szívbeli / szívvel történő áldozat istenszolgálat')

- A szentélybeli áldozatok: tórai parancsolatok

- Hétköznap reggeli → **saḥrit** és délutáni → **minḥa** áldozatok a Szentélyben
- Szombaton, ros ḥodes (újhold) alkalmával, valamint a tórai ünnepeken (ros hasana, jom kippur, peszaḥ, savuot, szukkot + smini aceret & szimḥat Tora)

→ muszaf

Az Amida (Főimádság, Smone eszré, Tfilla)

- Deut 11,13:

וְהָיָה אִם שָׁמַעַתְּ תִשְׁמָעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת יְקֹוֹק אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם:

¹³Ha engedelmesen hallgattok parancsolataimra, amelyeket ma parancsolok nektek, ha szeretni fogjátok az URat, a ti Isteneteket, ha teljes **szívből** és teljes lélekből **szolgáljátok őt**,

- Babilóniai Talmud Taanit 2a:

דתניא: לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם, איזו היא עבודה שהיא בלב - הוי אומר זו תפלה.

Ahogy tanulva van: „szeretni fogjátok az URat, a ti Isteneteket, teljes szívből [...] szolgáljátok [u-le-ovdo] őt”. Mi az az avoda [áldozat/istenszolgalat], amely a szívben van/szívvél történik? Mondjad, hogy ez az ima / Főimádság.

Az Amida (Főimádság, Smone eszré, Tfilla)

- Mekhilta de-rabbi Simon bar Johaj 23:25:

ועבדתם את ה' אלקיכם זו תפלה וכן הוא אומר ולעבדו בכל לבבכם (דב' יא יג) איזו היא עבודה שבלב הוי אומר זו תפלה וכן הוא אומר בדניאל אלהך די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישיזבינך (דני' ו יז) וכי יש עבודה בבבל אלא זו תפלה וכן הוא אומר וזמנין תלתה ביומא הוא בריך על ברכוהי (דני' ו יא).

„És szolgáljátok az Örökkévaló Isteneteket” [Exod 23,25] – ez a **tfillára** [ima / Főimádság] [vonatkozik]. És hasonlóképpen mondja [a Szentírás]: „és szolgálni őt teljes szívetekkel” [Deut 11,13]. Mi az az **avoda** [istenszolgalat, áldozat], amely a szívben van/szívvvel történik? Mondjad, hogy ez a **tfilla**. És így mondja [a Szentírás] Dániel kapcsán: „Ekkor a király parancsára előhozták Dánielt, és az oroslánok vermébe dobták. De a király ezt mondta Dánielnek: A te Istened, akit állhatatosan tisztelsz, szabadítson meg téged!” (6,17) És vajon van Babilóniában avoda??? Ez a tfilla. És így mondja [Dánielről]: „Emeleti szobájának ablakai azonban nyitva voltak Jeruzsálem felé, és ő napjában háromszor térden állva imádkozott, és magasztalta Istenét, ahogyan azelőtt is szokta” (6,11).

Hétköznapi Amida: a Tóra által előírt hétköznapi áldozatok helyett

- Num 28,1-8

vö. Balla pp. 93 – 94, **a reggeli ima bevezetése**

(א) וַיְדַבֵּר יְקוֹק אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) צוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֵת קַרְבְּנֵי לַחֲמֵי לְאִשֵּׁי רִיחַ גִּיחַחֵי תַשְׁמְרוּ לְהִקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ: (ג) וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרִיבוּ לִיקוֹק כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָּמִיד: (ד) אֵת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה **בַּבֹּקֶר** וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה **בֵּין הָעֶרְבָיִם**: (ה) וַעֲשִׂירִית הָאִיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן כְּתִית רְבִיעֵת הַהֵינֶן: (ו) עֹלֹת תָּמִיד הָעֹשִׂיָה בְּהַר סִינַי לְרִיחַ גִּיחַח אִשָּׁה לִיקוֹק: (ז) וְגִסְכּוֹ רְבִיעֵת הַהֵינֶן לְכֶבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֹּדֵף גִּסְדָּף שְׂכָר לִיקוֹק: (ח) וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבָיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וְכִגְסְכּוֹ תַעֲשֶׂה אִשָּׁה רִיחַ גִּיחַח לִיקוֹק:

¹ Azután így beszélt Mózeshez az ÚR: ² Parancsold meg Izráel fiainak, és mondd meg nekik: Vigyázzatok arra, hogy a megszabott időben mutassátok be a nekem szóló áldozatot, az én kenyeremet kedves illatú tűzáldozatul. ³ Mondd meg nekik: Ezt a tűzáldozatot mutassátok be az ÚRnak: naponta két hibátlan egyéves bárányt állandó égőáldozatul. ⁴ Az egyik bárányt **reggel** készítsd el, a másik bárányt pedig **estefelé** készítsd el,⁵ ahhoz egytized véka finomlisztet ételáldozatul egynegyed hín préselt olajjal gyúrva. ⁶ Állandó égőáldozat ez, amelyet a Sínai-hegyen mutattatok be az ÚRnak szóló kedves illatú tűzáldozatul. ⁷ A hozzá tartozó italáldozat egynegyed hín legyen bárányonként. A szentélyben öntsd ki az óborból készült áldozatot az ÚR elé. ⁸ A második bárányt **estefelé** készítsd el. Ugyanolyan étel- és italáldozatot készíts hozzá, mint **reggel**. Kedves illatú tűzáldozat ez az ÚRnak. [RUF]

A 28. fejezet folytatásában: szombati, újholdi és ünnepi áldozatok rendje – vö. muszaf imák.

Az imák szerkezete (második közelítés)

	Bevezetés	Sma és áldásai	Amida	Tóra-olvasás	Befejezés
<i>saḥrit</i>		Sma és áldásai	Amida		
<i>minḥa</i>		–	Amida		
<i>maariv</i>		Sma és áldásai			
<i>muszaf</i>		–	Amida		
<i>neila</i>		–			

A hétköznapi Amida

- Hétköznapi Amida – a Tóra által előírt hétköznapi áldozatok helyett.
- Na, és az esti ima?
 - Elvileg fakultatív, nem kötelező.

Konfliktus rabban Gamliel és rabbi Josua ben Hanania között az esti ima státuszáról, rabban Gamliel leváltása, r. Eleazar b. Azarja kinevezése (vö. Haggada és *m. Ber.* 1:5).
 - Ezért más is a halákhikus státusza:
 - például: az előimádkozó nem ismétli meg;
 - de péntek este van „*Magen avot...*” [ld. jövő héten].
 - Minhaggá (szokássá) vált, és mint ilyen emelkedett kötelező erőre.
 - Étikus strukturalista magyarázat: az imák struktúrája „kényszerítené” ki?

Az imák szerkezete (harmadik közelítés)

	Bevezetés	Sma és áldásai	Amida	Tóra-olvasás	Befejezés
<i>saḥrit</i>		Sma és áldásai	Amida		
<i>minḥa</i>		–	Amida		
<i>maariv</i>		Sma és áldásai	[Amida]		
<i>muszaf</i>		–	Amida		
<i>neila</i>		–	Amida		

A három ima és a három ősapa

Egy tipikus **midrási** magyarázat: *szellemi sport, intellektuális művészet?*

- A bibliai szöveg kreatív, a szó szerinti értelemtől (*psat*) elszakadó egzegézise.
- Egy már meglévő szokás bibliai eredetének utólagos megkreálása. „Szép”.

• Ábrahám vezette be a *sahrit* imát:

Gen 19,27 וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם אֶת פְּנָיו יְקוּק:

Reggel fölkelte Ábrahám, hogy arra a **helyre** menjen, ahol az ÚR színe előtt állt.

• Izsák vezette be a *minħa* imát:

Gen 24,63 וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוֹם בְּשָׂדֵה לְפָנוֹת עָרַב

Estefelé kiment Izsák **imádkozni/gondolkodni** a mezőre. Amint föltekintett, látta, hogy tevék közelednek.

NB: a rabbinikus héberben:
מקום 'hely' = Isten egyik neve.

• Jákob vezette be a *mariv / maariv / aravit* imát:

Gen 28,11 וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיִּלֶן שָׁם כִּי בָּא הַשָּׁמֶשׁ

Elért egy **helyre**, és ott töltötte az **éjszakát**, mert a nap lement. Fogott egyet az ott levő kövek közül...

A hétköznapi Amida szövege

Az Amida szerkezete

- Áldás nyitása, lezárása.

ÁLDÓFORMULA: ... ברוך אתה ה' *Barukh ata Adonaj...* 'Áldott vagy Örökkévaló...'

- Áldások sorozatában az első áldás (*vö. Sma és áldásai; étkezés utáni áldás; stb.*):

nyitó ÁLDÓFORMULA – SZÖVEG – záró ÁLDÓFORMULA

- További áldások:

SZÖVEG – záró ÁLDÓFORMULA

- További áldások:

SZÖVEG – záró ÁLDÓFORMULA stb.

A hétköznapi Amida szerkezete

19 áldás:

- Bevezető zsoltáridézet (magánban)
- **3** általános dicséret (ŐSATYÁK, HATALOM, SZENTSÉG)
+ Keddusa (a 3. áldás előtt, az előimádkozó ismétlése keretében)

- **13** hétköznapi kérés

(ÉRTELEM, MEGTÉRÉS, MEGBOCSÁTÁS, MEGVÁLTÁS, GYÓGYULÁS, JÓ TERMÉS, SZÉTSZÓRTAK ÖSSZEGYŰJTÉSE, IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS, RÁGALMAZÓK, IGAZAK, JERUZSÁLEM ÚJJÁÉPÍTÉSE, DÁVID HÁZA, IMÁK MEGHALLGATÁSA)

- **3** általános (ÁLDOZATOK, HÁLAADÁS, BÉKE)
- *Elohaj necor...* kezdetű lezáró szakasz: magánima

Az ünnepi Amida szerkezete

7 áldás (ros hasana-i muszaf: 9 áldás):

- Bevezető zsoltáridézet (magánban)
- **3** általános dicséret (ŐSATYÁK, HATALOM, SZENTSÉG)
+ Keddusa (a 3. áldás előtt, az előimádkozó ismétlése keretében)
- **1** a szombat, újhold vagy az adott ünnepi NAP SZENTSÉGE
illetve **3** a **ros hasana-i muszaf imában** (KIRÁLYSÁG, EMLÉKEZÉS, SOFÁR-FÚVÁS)
- **3** általános (ÁLDOZATOK, HÁLAADÁS, BÉKE)
- *Elohaj necor...* kezdetű lezáró szakasz: magánima

Az *Amida* ismétlése és a *Keddusa* [=‘szentség’]

- A saħrit, minħa, muszaf és neila során,
de nem a maariv során → de ld. *Magen avot* a péntek esti ima végén.
- Az előimádkozó megismétli az áldásokat (de nem az *Eloháj necor...* kezdetű zárórészt)
- Speciális alkalmakkor: *pijjutok* [liturgiai költemények] beiktatása. Pl. *Tefillat tal.*

• *Keddusa* a 3. áldás (SZENTSÉG) előtt

- A közösség által elmondott elemekkel
- *Kados, kados, kados...* ‘Szent, szent, szent...’
(vö. Jesája/Ézsaiás/Izajás 6:3, *triszhagion*)
- Szombat, ünnepnap, muszaf: hosszabb szövegvariánsok, mint hétköznapi

Jes 6: ¹ Uzzijjá király halála évében láttam az Urat, amint egy trónon ült. Magasztos volt és felséges; palástja betöltötte a templomot. ² Szeráfok álltak mellette, hat-hat szárnya volt mindegyiknek: kettővel az arcát takarta el, kettővel a lábát takarta el, kettővel pedig repült. ³ Ezt harsogták egymásnak felváltva: **Szent, szent, szent a Seregek URa, dicsősége betölti az egész földet!** [RUF]

Vö. Balla 2016, pp. 5–6, 143–144, 175–177, 219–220, 282–283 és 293–294. De pp. 40 és 245!

Ez eddigiek összefoglalása

- Sma: 3 része + áldások előtte és utána:

„beszélj azokról (...) akár lefekszel, akár fölkelsz”

→ **este** és **reggel**

(részletesebben ld. az előző hetek során)

- *Amida* ['állás'] = *Smone eszré* ['tizennyolc'] = *Tefilla* ['ima']

• A hétköznapi reggeli és délutáni áldozatnak felel meg → **reggel** és **délután**

+ Speciális áldozatok szombaton, újholdkor és ünnepnapokon → **muszáf**

• Három ősatya = három ima, így Jákob = esti ima.

Az aznapi maradékok elégetése éjjel a szentélyben. Esti Sma } → **este** mellé strukturálisan.

- Most még jönni fog: bevezetés, Tóra-olvasás és befejezés.

Erős tórai
alapok

Minhag

Az imák szerkezete (eddig)

	Bevezetés	Sma és áldásai	Amida	Tóra-olvasás	Befejezés
<i>saḥrit</i>		Sma és áldásai	Amida +ismétlés		
<i>minḥa</i>		–	Amida + ismétlés		
<i>maariv</i>		Sma és áldásai	[Amida]		
<i>muszaf</i>		–	Amida + ismétlés		

Jövő hétre

Jövő hétre

1. Referátum témáját kiválasztani – ha még nem tették meg
... és a Teams „Class Notebook”-ba beírni **+ időpont!**
2. *A Kabbalat sabbat* c. részt elolvasni (Balla 2016, pp. 22–31).
3. A hétköznapi Amida szövegét preparálni:
 - Balla 2016, pp. 4–16/17.
 - Hebraisták (szakosok, minorosok): héber szöveget kiszótárezni.
 - Nem szakosok: magyar fordítást elolvasni.

Viszlát

két hét múlva!